

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НЕСТЕРЕНКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

УДК 340.13.001

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ:
ТЕОРЕТИКО-КОМПАРАТИВІСТСЬКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі загальноправових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Волошенюк Олександр Володимирович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, доцент кафедри
загальноправових дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Єрмоленко Дмитро Олександрович,
Запорізький національний університет,
професор кафедри історії і теорії держави
та права.

кандидат юридичних наук
Шевченко Дмитро Анатолійович,
Подільське управління поліції ГУНП в
м. Києві, заступник начальника відділу
поліції з обслуговування житлового масиву
«Виноградар».

Захист відбудеться 23 травня 2019 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект Льва Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект Льва Ландау, 27.

Автореферат розісланий 22 квітня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Є.Ю. Подорожній

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблематика правового виховання набуває пріоритетного значення в сучасних умовах, коли відбуваються відчутні зміни у всіх сферах (політика, економіка, культура, ідеологія) та на всіх рівнях (національний, регіональний, всесвітній) соціального буття. Складні, часом суперечливі процеси розширення та поглиблення регламентації суспільних відносин, універсалізації та децентралізації правового регулювання потребують належного відображення у свідомості суб'єктів права, які не завжди встигають своєчасно реагувати на зміни правової реальності. І мова йде не лише про осмислення нової правової інформації, набагато складнішим є процес сприйняття новітніх цінностей, пристосування до змін світоглядного характеру.

Формування правосвідомості громадян України відбувається під впливом багатьох факторів. З одного боку, на цей процес впливають ментальні особливості соціалістичного минулого, економічна криза, політична нестабільність, військовий конфлікт на Сході країни, а з іншого – спостерігається відкритість українського суспільства загальносвітовим тенденціям розвитку соціуму, його поступове входження до європейського ціннісного, культурного та освітнього простору. Звідси – певна амбівалентність, еклектичність ціннісно-нормативної системи координат українських громадян, суперечливе поєднання у ній змістовно-символічних складових різних історичних епох і ментальних моделей.

Крім того, характерні для сучасного етапу розвитку людства процеси глобалізації актуалізують проблематику соціокультурної ідентифікації членів громадянського суспільства, діалогу культур, мирного співіснування носіїв розбіжних життєвих домінант у межах локального політико-правового простору. Це об'єктивно вимагає постійної, системної та науково обґрунтованої виховної діяльності, спрямованої на формування особистості, характерними рисами якої є соціально-правова активність, гнучкість мислення, готовність до міжкультурної комунікації, толерантність.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі традиційно приділяється значна увага питанням правового виховання. Зокрема, аналізу його сутності, суб'єктів і об'єктів, форм і методів присвятили свої дослідження А.П. Гетьман, В.В. Головченко, О.Г. Данильян, Д.О. Єрмоленко, В.К. Забігайло, М.І. Козюбра, Л.М. Корнієнко, К.М. Левківський, С.М. Легуша, Є.А. Лукашова, В.В. Оксамитний, П.М. Рабінович, Ю.М. Тодика, Д.А. Шевченко та багато інших авторів. Різні аспекти правового виховання працівників МВС України досліджують О.М. Бандурка, М.Ю. Бурдін, С.Д. Гусарев, Я.Ю. Кондратьєв, С.С. Сливка, О.Д. Тихомиров та ін. Основні напрями подолання деформації правосвідомості розкриваються в роботах таких науковців, як Ю.Л. Власов, О.В. Волошенюк, О.В. Дручек, О.О. Малиновський, О.К. Матевосова, О.В.

Малько, М.І. Матузов та ін. Особливості західноєвропейського правового виховання є предметом аналізу таких авторів, як П. Брандер, Б.Л. Вульфсон, Д. Керр, Т.І. Левченко, М.П. Требін, О.М. Троїцька, П. Фрейре, Д.В. Швець та ін.

Втім, в сучасних умовах виникає чимало питань, які потребують додаткового поглибленого дослідження і переосмислення з урахуванням новітніх тенденцій розвитку суспільства і держави. Зокрема, слід звернути увагу на проблему адаптації осіб, які внаслідок сучасних глобалізаційних процесів опинились у іншому культурному і правовому середовищі, розглянути особливості правового виховання громадян в суспільстві перехідного типу тощо. Все вищесказане свідчить про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.; Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016-2019 років, схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р. Тема дисертації затверджена Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 30 жовтня 2015 р. (протокол № 11).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розкриття сутності, форм і методів правового виховання у сучасному суспільстві, з урахуванням його особливостей у різних правових системах світу, розробка на цій основі практичних рекомендацій і наукових пропозицій щодо підвищення ефективності правового виховання в Україні. Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

- визначити сутність та сформулювати поняття правового виховання;
- розкрити цілі та функції правового виховання;
- розробити класифікацію видів правового виховання та охарактеризувати їх особливості в сучасних умовах;
- сформулювати визначення понять механізм правового виховання та механізм управління правовиховним процесом, охарактеризувати їх співвідношення;
- узагальнити фактори, що визначають специфіку правового виховання у різних типах правових систем;
- розкрити особливості змісту, форм і засобів правового виховання в зарубіжних країнах;
- встановити європейські стандарти правового виховання громадян;
- визначити пріоритети правового виховання в умовах соціальної мобільності;

- охарактеризувати особливості правового виховання в країнах перехідного типу;

- окреслити перспективи і напрями удосконалення правового виховання в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері правового виховання.

Предмет дослідження складають основні тенденції та закономірності правового виховання у сучасному суспільстві, розглянуті з позицій теоретико-компаративного підходу.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації складають діалектичний метод пізнання, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, поєднання яких дозволило розв'язати поставлені завдання та забезпечило достовірність отриманих результатів.

Зокрема, застосування категорій діалектики (загальне та особливе, зміст і форма, можливість і дійсність, причина і наслідок) дало змогу охарактеризувати цілі та функції правового виховання (підрозділ 1.1), розкрити зміст факторів, що визначають його специфіку у різних правових системах світу (підрозділ 2.1), визначити специфічні риси правового виховання в країнах перехідного типу та в умовах соціальної мобільності (підрозділи 3.1, 3.2). Застосування системного методу сприяло розкриттю структурно-функціональних зв'язків між елементами механізму правового виховання та механізму управління правовиховним процесом (підрозділ 1.3), формулюванню пропозицій щодо удосконалення правового виховання в Україні (підрозділ 3.3). Історичний метод використано під час дослідження впливу політичної ідеології на характер правового виховання і розвитку нормативного регулювання правового виховання в Україні (підрозділи 2.1, 3.3). Формально-догматичний метод покладено в основу формулювання понятійно-категоріального апарату дослідження (підрозділи 1.1, 1.3). Використання аксіологічного методу дозволило розкрити взаємозалежність між європейськими цінностями та стандартами правового виховання громадян (підрозділ 2.3). Специфіка предмета дослідження, його мети і завдань обумовили застосування порівняльно-правового методу, що дозволило, серед іншого, охарактеризувати форми і засоби правового виховання в зарубіжних країнах, зіставити особливості правосвідомості громадян України та інших європейських держав (підрозділи 2.2, 3.3). За допомогою конкретно-соціологічного методу встановлено ставлення українського суспільства до різних політико-правових інституцій і явищ (підрозділ 3.3, додатки).

Нормативну та емпіричну основу дослідження складають Конституція України, акти українського законодавства, нормативні джерела інших держав світу, нормативно-правові документи Європейського Союзу та Ради Європи, довідкові видання, статистичні данні, матеріали соціологічних досліджень, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у системному дослідженні теоретичних і прикладних аспектів правового виховання в контексті актуальних проблем, що постали перед правовими системами світу на сучасному етапі історичного розвитку. Проведене дисертаційне дослідження дозволило сформулювати низку положень, висновків і пропозицій, що характеризуються науковою новизною:

уперше:

правове виховання запропоновано розуміти як постійний історично і соціально обумовлений вплив на суб'єктів щодо первинного формування правосвідомості та корегування вже сформованої свідомості, що забезпечує знання вимог права, їх позитивну оцінку і трансформацію правових принципів та цінностей в особисті переконання і мотиви правомірної поведінки;

встановлено співвідношення категорій «механізм правового виховання» та «механізм управління правовиховним процесом» на основі співставлення п'яти критеріїв: суб'єкти, об'єкти, зміст, цілі та принципи;

запропоновано категорію «шкала толерантності» як інструмент правового виховання в умовах існування полікультурного суспільства. Дана шкала охоплює різні прояви толерантності (відсутність агресії до представників іншої культури, раси, релігії; повага, ставлення до них з інтересом та симпатією; повне прийняття їх цінностей), залежно від об'єкта оцінювання;

виокремлено три пріоритетних напрями правового виховання в умовах сьогодення України: загальне правове виховання; правове виховання, спрямоване на подолання деформацій правосвідомості, спричинених перехідним станом українського суспільства; правове виховання з урахуванням процесів соціальної мобільності;

удосконалено:

класифікацію функцій правового виховання, яку запропоновано доповнити такими функціями, як теоретико-узагальнююча, комплексно-інтегруюча, регулятивно-стимулююча, первинна (формуюча) і вторинна (коректувальна);

класифікацію видів правового виховання, виокремивши загальне і спеціалізоване, зовнішнє і внутрішнє, формальне і неформальне, первинне і вторинне виховання; обґрунтовано поділ вторинного виховання на адаптаційне і перевиховання;

визначення механізму правового виховання, який розглядається як функціонально-динамічна система безперервного, поетапного інформаційно-ціннісного впливу суб'єктів правового виховання на свідомість виховуваних осіб з метою забезпечення належного рівня їх правосвідомості і правової культури;

дефініцію механізму управління правовиховним процесом, який визначено як систему стратегічних і тактичних заходів нормативно-

правового, організаційного, регулятивно-функціонального і контрольного характеру, спрямованих на забезпечення раціональної організації та підвищення ефективності діяльності суб'єктів правового виховання;

дослідження особливостей правового виховання в умовах перехідного суспільства шляхом виокремлення пріоритетних напрямів виховної діяльності: подолання стану аномії; підвищення рівня соціальної солідарності та інституційної довіри; прищеплення культури реалізації і захисту прав людини, врівноваження почуття свободи усвідомленням відповідальності;

дослідження європейської практики правовиховної діяльності, що дозволило встановити наступні пріоритети правового виховання в умовах соціальної мобільності: забезпечення визнання цінності людської особистості незалежно від релігійної, культурної чи іншої приналежності; формування толерантного ставлення до представників інших народів і культур; формування культури діалогу з представниками інших культур; підвищення рівня правової та етичної культури державних управлінців.

набули подальшого розвитку:

теоретико-правове розуміння цілей правового виховання, які мають формулюватися з урахуванням структурних елементів правосвідомості;

дослідження впливу правового менталітету, правової традиції та політичної ідеології на правове виховання у різних типах правових систем;

дослідження практики перевиховання правопорушників у демократичних державах світу;

узагальнення проблем соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні, удосконалення виховної роботи з даною категорією громадян.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що положення дисертації розширюють обсяг наукових знань про сутність правового виховання, розкривають особливості правовиховної діяльності у різних державах світу. Крім того, сформульовані висновки і пропозиції можуть бути використані у: *науково-дослідній сфері* – як теоретичне підґрунтя подальших досліджень актуальних питань правового виховання; *правотворчості* – під час приведення національного законодавства України з питань правового виховання до європейських стандартів; *правозастосовній діяльності* – з метою підвищення ефективності правового виховання громадян, адаптації іноземців і внутрішньо переміщених осіб до нових соціальних умов, перевиховання правопорушників; *навчальному процесі* – при підготовці підручників, посібників, методичних матеріалів з дисциплін «Теорія держави і права», «Порівняльне правознавство», при підвищенні кваліфікації державних службовців, діяльність яких пов'язана з правовим вихованням.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки досліджуваної теми, одержані узагальнення і висновки були обговорені на

засіданнях кафедри загальноправових дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, а також оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях: Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього (Дніпро, 2016); Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні (Харків, 2016); Громадянське суспільство в Україні: проблеми забезпечення правотворчої діяльності (Харків, 2017); Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення (Дніпро, 2017); Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя (Дніпро, 2017); Теорія і практика розвитку наукових знань (Київ, 2017); Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини (Запоріжжя, 2018); Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві (Одеса, 2018).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації викладені у 7 наукових статтях, з яких 6 статей опубліковано у фахових юридичних виданнях України, 1 стаття – у міжнародному науково-практичному журналі, а також у 8 тезах виступів на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження і складається із вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, додатків і списку використаних джерел (272 найменування). Загальний обсяг дисертації становить 260 сторінок, з яких – 187 сторінок основного тексту. Додатки розміщено на 34 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, окреслено зв'язок із науковими планами, сформульовано мету і задачі дослідження, його об'єкт, предмет, методологію, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію і структуру роботи.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади правового виховання» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Поняття, цілі та функції правового виховання»* встановлено, що сутність правового виховання може розумітися у вузькому сенсі – як процес цілеспрямованого впливу певних суб'єктів на свідомість індивідів, і у широкому значенні – як виховний вплив на особу всієї сукупності об'єктивних і суб'єктивних факторів. Відповідно, поняття правового виховання формулюється як *діяльність* по формуванню і підвищенню рівня правової свідомості та правової культури, або як *вплив* на свідомість з метою формування необхідних правових знань і переконань. Запропоновано під правовим вихованням розуміти постійний історично і соціально обумовлений вплив на суб'єктів з метою як

початкового формування у них правосвідомості, так і корегування вже сформованої свідомості, що забезпечує знання вимог права, їх позитивну оцінку і перетворення пануючих у суспільстві правових цінностей в особисті позитивно-правові переконання і мотиви правомірної поведінки.

Виокремлено і досліджено наступні *цілі правового виховання*: формування системи правових знань, поваги до права, солідарності з його приписами; формування почуття справедливості, відповідальності й законності; формування правових навичок, вмінь і звичок, готовності до соціально активної поведінки. Встановлено, що у юридичній науці найчастіше виокремлюють такі *функції правового виховання*, як інформаційна, аксіологічна, орієнтувальна, профілактична, комунікативна. Запропоновано доповнити вказаний перелік такими функціями, як теоретико-узагальнююча, комплексно-інтегруюча, регулятивно-стимулююча, а також формуюча і коректувальна.

У підрозділі 1.2 «Види правового виховання» запропоновано авторську класифікацію різновидів правового виховання за наступними критеріями. *За суб'єктною спрямованістю*: загальне (спрямоване на формування правосвідомості пересічних громадян) і спеціалізоване (має за мету формування професійної правосвідомості). *За послідовністю у часі*: первинне (прищеплення початкових уявлень про право, правових цінностей і переконань) і вторинне (має справу з уже сформованою свідомістю людей, яка потребує корекції). Вторинне правове виховання поділяється на адаптаційне (полягає у пристосуванні суб'єкта до нових політико-правових умов) і перевиховне (здійснюється з метою коригування деформованої правосвідомості осіб з девіантною поведінкою). *За характером і ступенем інституціоналізації*: формальне (є однією з форм реалізації правової політики, здійснюється під контролем держави та за державними програмами) і неформальне (здійснюється громадськими організаціями, ЗМІ та іншими соціальними інститутами за власною ініціативою). *За напрямом виховного впливу*: зовнішнє (при якому суб'єкт і об'єкт виховання чітко розмежовані) і внутрішнє (самовиховання).

У підрозділі 1.3. «Механізм правового виховання та механізм управління правовиховним процесом» наголошено на складному, системному характері процесу правового виховання, який потребує ретельної підготовки і всебічної організації задля забезпечення його дієвості.

Аналіз ознак і елементів механізму правового виховання дозволив визначити його як функціонально-динамічну систему безперервного, поетапного інформаційно-ціннісного впливу суб'єктів правового виховання на свідомість виховуваних осіб з метою забезпечення належного рівня їх правосвідомості і правової культури. Механізм управління правовиховним процесом охарактеризовано як систему стратегічних і тактичних заходів нормативно-правового, організаційного, регулятивно-

функціонального і контрольного характеру, спрямованих на забезпечення раціональної організації та підвищення ефективності діяльності суб'єктів правового виховання.

Дослідження категорій «механізм правового виховання» і «механізм управління правовиховним процесом» дозволило встановити наступні відмінності між ними: 1) *суб'єкти* правового виховання безпосередньо виконують функції правового виховання, а суб'єкти управління правовиховним процесом створюють належні умови для результативної діяльності перших; 2) *об'єктом* правового виховання є свідомість осіб, які потребують формування або коригування правосвідомості, а об'єктом управління правовиховним процесом є діяльність суб'єктів правового виховання; 3) *зміст* правового виховання полягає у інформаційно-ціннісному впливі на свідомість осіб; зміст управління правовиховним процесом складають заходи нормативно-правового, організаційного, регулятивно-функціонального і контрольного характеру; 4) *метою* реалізації механізму правового виховання є забезпечення належного рівня правосвідомості і правової культури громадян; метою функціонування механізму управління правовиховним процесом є забезпечення діяльності суб'єктів правового виховання; 5) механізм правового виховання ґрунтується на *принципах* (врахування особливостей вихованців, єдності цілей, форм і методів правового виховання та ін.), які закладають фундамент ефективності виховного впливу на правосвідомість; в основу механізму управління правовиховним процесом покладено *принципи* (раціональної організації, комплексності і координованості та ін.), які є запорукою успішності загальної організації правовиховного процесу.

Другий розділ «Теорія і практика правового виховання у світі» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Фактори, що визначають специфіку правового виховання у різних типах правових систем» охарактеризовано вплив правового менталітету, правової традиції та політичної ідеології на визначення засад офіційної правовиховної політики.

Правовий менталітет, по-перше, є своєрідним «генетичним кодом» правосвідомості народу, що визначає її своєрідність, органічну цілісність, сталість; по-друге, він є фактором самоідентифікації особи, яка відносить себе до певного соціального колективу і поділяє його цінності. Правова традиція являє собою важливий елемент національної правової культури, що акумулює попередній правовий досвід народу, відображає пануючі у суспільстві уявлення про справедливість, забезпечує наступність правового розвитку. Розкрито особливості впливу менталітету і традиції на правове виховання на прикладі розмежування західного і східного типу правової системи.

Акцентовано увагу на тому, що специфіка впливу ідеології на правове виховання визначається політичним режимом. Характерною рисою

недемократичних держав є ідеологічний монізм, намагання прищепити громадянам безальтернативні, офіційно визнані ціннісні орієнтири за відсутності їх критичного осмислення. У демократичних країнах домінує ідеологічний плюралізм, однак і в цих умовах можна говорити про формування єдиної, інтегративної ідеології демократичного суспільства, в основі якої – природно-правові та гуманістичні ідеї, виховання поваги до прав меншин тощо. Встановлено, що важливим проявом ідеологічного впливу на свідомість громадян є патріотичне виховання. Досліджено особливості патріотичного виховання у Великобританії, США, Франції, ФРН, Польщі, Китаї.

У підрозділі 2.2. «Особливості змісту, форм і засобів правового виховання в зарубіжних країнах» узагальнено практику первинного і вторинного правового виховання у світі. З'ясовано, що правове виховання у розвинених демократіях є невід'ємною складовою системи громадянського виховання, здійснюється завдяки поєднанню зусиль родини, школи, громадських асоціацій і держави. Розкрито специфічні риси правового виховання у ФРН, Нідерландах, Швеції, США, Великобританії, Канаді.

Зокрема, Національні стандарти громадянського виховання США виокремлюють три ключеві компоненти останнього: громадські знання; громадські навички; громадські здібності. У Великобританії функціонує мережа організацій, які здійснюють різноманітні правовиховні заходи, зокрема – Plenet (The Public Legal Education Network); Право для життя: фундація громадянської правової освіти; Громадянський фонд. Охарактеризовано канадську практику виховної діяльності, представлену такими інституціями, як Народна школа права, Асоціація правової освіти громадськості, Служба громадської правової освіти та інформації.

Передовий зарубіжний досвід свідчить про те, що перевиховання правопорушників в сучасних умовах здійснюється шляхом поєднання можливостей адаптаційної педагогіки і державного примусу. Спільними рисами програм перевиховання у розвинених країнах є: безперервність процесу реабілітації; орієнтація на індивідуальне попередження злочинності; максимально можливе використання альтернативних позбавленню волі видів покарання.

У підрозділі 2.3. «Європейські стандарти правового виховання громадян» зазначено, що основними ідейними засадами європейської правовиховної діяльності є концепції демократії, громадянського суспільства, правової держави, прав людини, які визначають зміст виховних програм на внутрішньодержавному і наднаціональному рівнях. Акцентовано увагу на тому, що у об'єднаній Європі одним з пріоритетних питань є виховання загальноєвропейської громадянськості.

З'ясовано, що керівними органами Ради Європи прийнято ряд важливих актів, серед яких: Рекомендація № R(85)7, що стосується

викладання та вивчення прав людини в школах (1985); Рекомендація по формуванню персональної відповідальності (1999); Рекомендація з просування культури демократії та прав людини через освіту вчителів (2008); Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і освіти в галузі прав людини (2010) та ін. Експертами Ради Європи був розроблений Кодекс виховних цінностей, схвалений як керівництво до дії в умовах мультикультурного суспільства. Назви цих документів вказують на пріоритети європейського правового виховання.

Досліджено процес розробки і реалізації європейської молодіжної політики. Встановлено, що її змістовну основу складають: Біла книга «Нові стимули для молоді Європи» (2001); Європейська угода у сфері молодіжної політики (2005); Комюніке «Підтримка повноцінної участі молоді у сфері освіти, зайнятості в суспільному житті» (2007); програма «Молодь», розкрито їх основні положення.

На основі аналізу Європейських пенітенціарних правил, Європейських правил відносно неповнолітніх правопорушників, Рекомендацій РЄ «Про навчання в тюрмах» зроблено висновок, що процес перевиховання засуджених ґрунтується на трьох складових: освіта, професійна підготовка і трудова діяльність, причому пріоритет віддається саме освіті, подоланню деформацій правосвідомості і розвитку соціально корисних навичок.

Третій розділ «Сучасні закономірності розвитку правового виховання» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Особливості правового виховання в країнах перехідного типу» доведено, що розбалансованість правової системи, економічна криза, радикальна зміна соціальних цінностей спричиняють поляризацію громадської думки, поглиблення правового ідеалізму і правового нігілізму. Виокремлено наступні пріоритетні напрями правового виховання в умовах перехідного суспільства: *Подолання стану аномії, відновлення ціннісно-нормативної системи координат. Виховання довіри в суспільстві та відчуття солідарності.* Перехідне суспільство характеризується низьким рівнем довіри до державних органів, що становить загрозу існування демократії, оскільки без інституційної довіри неможлива легітимація жодного політичного рішення. Життєво необхідно забезпечити інтеграцію соціуму за рахунок відновлення довіри і розвитку механізмів позитивної солідарності. *Прищеплення культури реалізації і захисту прав людини.* Досить часто негативне сприйняття права зумовлене відсутністю необхідних знань і навичок використання юридичних можливостей, які дозволяють громадянинові відстояти свої права і законні інтереси. *Доповнення відчуття свободи відчуттям відповідальності.* У процесі демократизації суспільства свобода перетворюється на фундаментальну цінність, однак її гіперболізація може призвести до

руйнівних наслідків. Тому в процесі правового виховання важливо розвивати у громадян почуття відповідальності як форми самоконтролю.

У підрозділі 3.2. «Пріоритети правового виховання в умовах соціальної мобільності» досліджено мобільність як міждисциплінарну категорію, охарактеризовано види соціальної мобільності, з'ясовано, що глобалізація прискорює міграційні процеси, сприяє формуванню полікультурного суспільства, що актуалізує проблему порозуміння представників різних цивілізаційних традицій.

Дослідження відповідного досвіду Швейцарії, ФРН, Франції, аналіз нормативних актів Ради Європи дозволили виокремити наступні пріоритети правового виховання в умовах соціальної мобільності: визнання цінності людської особистості незалежно від етнічного чи соціального походження; формування толерантного ставлення до представників інших ідентичностей; формування культури діалогу; підвищення рівня правової та етичної культури державних управлінців. Акцентовано увагу на тому, що виховання має бути спрямоване як на представників меншин, так і на громадян приймаючої держави. Запропоновано при вихованні терпимості використовувати «шкалу толерантності», яка дозволить врахувати співвідношення цінностей (національних, релігійних, загально-цивілізаційних) та ступінь близькості, спорідненості культур (схожі, несхожі, «протилежні», «контрастні»).

Враховуючи той факт, що кількість внутрішньо переміщених осіб у світі перевищує 40 млн. (з яких 1,5 млн. – в Україні), адаптацію даної категорії громадян до нових соціальних умов слід також вважати пріоритетом сучасної виховної діяльності. На цьому наголошують, зокрема, Керівні принципи ООН з питання про переміщених осіб усередині країни та Рекомендації РЄ щодо внутрішнього переміщення.

У підрозділі 3.3. «Напрями удосконалення правового виховання в Україні» зосереджено увагу на розвитку нормативних, організаційних, психологічних засад правового виховання, з урахуванням сучасного стану національної правосвідомості і загальних тенденцій розвитку українського суспільства.

Проаналізовано зміст низки важливих нормативних документів, серед яких : Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993); Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр.; Національна стратегія у сфері прав людини (2015); Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр.; Стратегія інформування громадян про гарантовані їм Конституцією та законами України права на період до 2019 р.; Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 р.; Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 р. та ін. Встановлена відсутність між ними чіткої системної узгодженості, окреслені проблемні моменти їх практичної реалізації.

Для з'ясування сучасного стану правосвідомості населення України було проведено власне соціологічне дослідження, проаналізовані дані опитувань Центру Разумкова і моніторингу Інституту соціології НАН України. Узагальнення даних дозволило зробити висновок про недостатній обсяг знань громадянами України своїх юридичних прав і обов'язків, відсутність інтегральної системи базових цінностей, низький рівень довіри до органів держави, недооцінку відповідальності як важливої складової демократично спрямованої правосвідомості, виявлено інші проблемні моменти.

Наголошено, що у сучасних умовах система правового виховання в Україні має складатися з трьох основних підсистем: загальне правове виховання; правове виховання, спрямоване на подолання деформацій правосвідомості, спричинених перехідним станом українського суспільства; правове виховання з урахуванням процесів соціальної мобільності. Внесено пропозиції щодо підготовки вчителів до роботи в умовах полікультурності, впровадження тренінгів, спрямованих на розвиток міжкультурної компетентності, правової і етичної культури державних службовців. Доведено, що навчання етичним стандартам повинно бути складовою програми підготовки державних службовців, а їх дотримання має бути однією з обов'язкових умов кар'єрного росту.

Підкреслено, що вирішенню проблеми соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні, підвищенню рівня їх обізнаності про права і обов'язки даної категорії громадян сприятиме функціонування спеціальних служб правової допомоги, створення спеціалізованого сайту і додатку для мобільних пристроїв. Необхідно також здійснювати постійну виховну роботу задля запобігання проявам негативного ставлення до переселених громадян, забезпечення соціальної згуртованості місцевих громад, що приймають переселенців.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення важливого наукового завдання - розкриття сутності, форм і методів правового виховання у сучасному суспільстві, з урахуванням його особливостей у різних правових системах світу, розробка практичних рекомендацій і наукових пропозицій щодо підвищення ефективності правового виховання в Україні. За результатами дослідження дисертантом зроблено такі висновки:

1. Правове виховання, разом з етичним, патріотичним, економічним та іншими видами соціального виховання, створює цілісну систему впливу на людську свідомість, що забезпечує єдність суспільства, належну комунікацію та взаєморозуміння, зв'язок поколінь, попередження негативних соціальних явищ. Його дієвість залежить від урахування стану індивідуальної і колективної правосвідомості і правової культури,

сучасних тенденцій розвитку соціуму, використання належних виховних засобів. Все це дозволяє розглядати правове виховання як постійний історично і соціально обумовлений вплив на суб'єктів, що охоплює як початкове формування правосвідомості, так і її подальше корегування та забезпечує належний рівень юридичних знань і оцінок, перетворення пануючих у суспільстві правових ідей, принципів, цінностей в особисті позитивно-правові переконання і мотиви правомірної поведінки.

2. Враховуючи наявність у складі правосвідомості інтелектуальних, емоційних і вольових компонентів, цілі правового виховання складають: формування правових знань і переконань; формування почуття справедливості, законності, відповідальності, і на основі цього – належних оцінок правової реальності; формування вмінь і навичок правомірної поведінки, налаштованості на соціально активні дії у юридичній сфері.

3. Серед численних напрямів впливу правового виховання на свідомість необхідно звернути особливу увагу на *функції формування і коригування* правосвідомості. Перша пов'язана з первинною соціалізацією особи і стосується переважно виховання дітей і молоді; друга передбачає адаптацію осіб, що опинилися у незвичних для себе умовах (корекція позитивної правосвідомості), або перевиховання правопорушників (корекція деформованої правосвідомості). Крім того, в сучасних умовах великого значення набувають такі функції правового виховання, як *теоретико-узагальнююча* (опрацювання досвіду правового життя, що дозволяє обрати пріоритетні напрями виховного впливу), *комплексно-інтегруюча* (використання при виборі стратегії правового виховання демографічних, статистичних, соціологічних даних, динаміки злочинності тощо), *регулятивно-стимулююча* (вплив правового виховання не лише на правосвідомість, а й, опосередковано – на правотворчість, правозастосовну діяльність, політичні та інші соціальні процеси).

4. Складність, поліфункціональність виховного процесу об'єктивно зумовлює необхідність виокремлення таких видів правового виховання, як *загальне* (формування правосвідомості пересічних громадян) і *спеціалізоване* (формування правосвідомості адвокатів, нотаріусів, працівників правоохоронної системи); *первинне* (початкове наповнення свідомості необхідним правовим змістом) і *вторинне* (корекція правосвідомості шляхом адаптації або перевиховання) ; *формальне* (для здійснення якого створено державний механізм управління правовиховним процесом) і *неформальне* (здійснюване ЗМІ, громадськими організаціями, батьками за власною ініціативою); *зовнішнє* (вплив одних осіб на свідомість інших) і *внутрішнє* (самовиховання).

5. Процесу правового виховання притаманні такі ознаки, як системність, динамічність, безперервність, стадіальність, використання відповідних засобів і способів, спрямованих на досягнення необхідного рівня правової вихованості особи, що дозволяє говорити про механізм

правового виховання як цілісну функціонально-динамічну систему інформаційно-ціннісного впливу суб'єктів правового виховання на свідомість виховуваних осіб з метою забезпечення належного рівня їх правосвідомості і правової культури. Вказаний механізм ґрунтується на принципах цілеспрямованості, наступності, єдності цілей, форм і методів правового виховання, його зв'язку з практичною діяльністю, персоніфікації в здійсненні правовиховної роботи, концентрації уваги на позитивних якостях тих, хто виховується, узгодженості правовиховної діяльності всіх суб'єктів правового виховання.

6. Ефективне функціонування механізму правового виховання потребує його належного стратегічного і тактичного забезпечення. Стратегія управління процесом правового виховання об'єднує законодавче та інформаційно-аналітичне забезпечення, прогнозування, планування, контроль; тактика передбачає розробку методики правовиховної діяльності, координацію зусиль всіх учасників виховного процесу, коригування програм і заходів виховного впливу при зміні соціальних умов. Всі заходи нормативно-правового, організаційного, регулятивно-функціонального і контрольного характеру, спрямовані на забезпечення раціональної організації, оптимізації і підвищення ефективності діяльності суб'єктів правового виховання, утворюють цілісний механізм управління правовиховним процесом. У його основу покладені принципи: раціональної організації управлінської діяльності; комплексності і координованості управлінської діяльності; зворотного зв'язку; культури управління правовиховним процесом; належного підбору і розстановки кадрів. Крім специфічних принципів, механізм правового виховання і механізм управління правовиховним процесом розрізняються за суб'єктами, об'єктами, змістом і метою.

7. Поєднання історичного і порівняльно-правового методів дослідження дозволяє встановити потужний вплив на правове виховання правового менталітету і правової традиції, які мають спільні риси (історичність походження, сталий характер, відображення домінантних цінностей) і відмінності (менталітет є центральним елементом традиції, що відображає світосприйняття народу, а традиція включає в себе також типові правові норми, інститути, механізми). Правовий менталітет і правова традиція забезпечують подвійну ідентифікацію, а саме: віднесення правової системи до певного типу і віднесення індивіда до певної культури. Найбільш показово вплив вказаних факторів проявляється у розрізненні західного і східного типів правової системи, де своєрідність правового виховання проявляється у розбіжних акцентах виховного впливу, які обумовлені різним розумінням свободи, рівності, закону, влади, відповідальності, співвідношення права і моралі, прав і обов'язків, індивідуальних і колективних інтересів тощо.

8. У багатьох випадках визначальним фактором формування офіційної правовиховної політики є політична ідеологія. У недемократичних державах домінує моністичний підхід до правового виховання, його основу складають аксіоми пануючої ідеології. У демократичних державах правове виховання зорієнтоване на ідеї свободи, цінності кожної особистості, гарантування прав людини. Свою специфіку в різних правових системах світу має патріотичне виховання, у якому перехресшуються сфери політики і права. Зокрема, у державах романо-германського типу, як правило, формується централізована система патріотичного виховання, у державах англо-американського типу перевага віддається вихованню патріотизму через діяльність скаутських та інших громадських організацій.

9. Первинне правове виховання у розвинених державах заходу здійснюється переважно через систему громадянського виховання. У ФРН громадянське виховання здійснюється шляхом викладання у навчальних закладах, а також у позашкільний час, наприклад, у рамках програми «Демократична активність». У США громадянсько-правове виховання здійснюють різноманітні асоціації, серед яких – Центр громадянської освіти через право, Центр навчання праву і демократії, Національний інститут громадянської освіти в галузі права. У системі вторинного правового виховання також накопичено значний досвід. Зокрема, у США та Великобританії впроваджено реінтеграційну модель перевиховання неповнолітніх правопорушників, яка включає три специфічних процеси: «реформація особистості», «соціальна реабілітація» і «поетапна реінтеграція в суспільство». У ФРН, поряд з традиційними, використовуються такі методи перевиховання, як знаходження поряд з підлітком протягом 2-3-х місяців так званого «старшого брата», метод «садження» за один стіл малолітнього правопорушника разом з громадянином, який постраждав від його дій, і третьою особою-посередником. В цілому програми перевиховання західних країн характеризуються безперервністю процесу реабілітації, індивідуалізацією профілактичної роботи, використанням альтернативних позбавленню волі видів покарання.

10. Пріоритетними напрямками правового виховання в умовах політичного транзиту є: подолання стану аномії, відновлення ціннісно-нормативного балансу у індивідуальній і суспільній правосвідомості; підвищення рівня інституційної довіри, перетворення протестної солідарності на позитивну, спрямовану на розвиток демократичних інститутів; прищеплення культури реалізації і захисту прав людини; розвиток позитивної відповідальності як форми самоконтролю і чинника, що врівноважує відчуття свободи.

11. В умовах глобалізації населення більшості держав світу стає мультикультурним, що впливає і на практику правового виховання.

Фахівці Європейського центру ім. Вергеланда пропонують наступні орієнтири виховання у сучасних умовах: 1) поціновування людської гідності та прав людини; 2) поціновування культурної багатоманітності; 3) визнання цінності демократії, справедливості, рівності та верховенства права. Дослідження відповідного європейського досвіду дозволяє виокремити наступні пріоритети правового виховання в умовах соціальної мобільності: визнання цінності людської особистості незалежно від етнічного чи соціального походження; виховання толерантного ставлення до представників інших народів і культур; формування культури діалогу; підвищення рівня правової та етичної культури державних управлінців.

12. Враховуючи той факт, що в процесі співіснування представники різних культур можуть стикатися з цінностями, що характеризуються різним ступенем узгодженості з власною ціннісною системою, при вихованні терпимості слід використовувати «шкалу толерантності» (від відсутності агресії до представників іншої культури – до повного прийняття їх цінностей). Це положення узгоджується з думкою представників української соціологічної науки, які відмічають, що пропагування толерантності як безумовного прийняття цінностей і життєвих установок представників інших культур може бути «формою тоталітарного придушення людської особистості».

13. За роки незалежності України прийнято низку важливих програм, стратегій, концепцій, спрямованих на удосконалення правового виховання. Вони містять багато важливих положень, однак через постійні зміни вектору розвитку держави, відсутність узгодженості між різними суб'єктами правовиховного процесу, формальне ставлення державних та муніципальних органів до правового виховання більшість цих норм мають декларативний характер. Стан національної правосвідомості залишається незадовільним, про що свідчать новітні соціологічні опитування, висновки експертів і науковців. Характерними рисами правосвідомості переважної більшості українських громадян є низький рівень правових знань, несформованість, а часом – і деформованість ціннісної системи, насторожене ставлення до представників інших культур. Зважаючи на це, в умовах сьогодення України основні зусилля по правовому вихованню її населення мають бути зосереджені на трьох напрямках: загальне правове виховання; правове виховання, спрямоване на подолання деформацій правосвідомості, спричинених перехідним станом українського суспільства; правове виховання з урахуванням процесів соціальної мобільності.

14. Однією з актуальних проблем сучасності є питання соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Про це свідчать, зокрема, факти прийняття Керівних принципів ООН з питання про переміщених осіб усередині країни та Рекомендацій РЄ щодо внутрішнього переміщення. Завдяки подіям на сході України ця проблема стала актуальною і для нашої

держави. Не зважаючи на те, що в Україні була прийнята Комплексна державна програма щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, функціонує Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, у цій сфері залишається багато відкритих питань. З одного боку, залишається вкрай низькою обізнаність даної категорії громадян про свої юридичні права і обов'язки. З іншого боку, оскільки внутрішня міграція в Україні призвела до зростання навантаження на локальні ринки праці та об'єкти соціальної інфраструктури, спостерігається негативне ставлення місцевого населення до вказаних осіб. Тому організаційно-фінансові програми адаптації внутрішньо переміщених осіб мають бути доповнені заходами виховання як внутрішньо переміщених осіб, так і представників місцевих громад.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Нестеренко О. М. Актуальні проблеми та цілі правового виховання молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 35, ч. 2, Т. 1. С. 53-55.
2. Нестеренко О. М. Аналіз підходів до розуміння поняття правового виховання в сучасній юридичній науці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 2, Т. 1. С. 19-21.
3. Нестеренко О. М. Особливості правової соціалізації внутрішньо переміщених осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 185-188.
4. Нестеренко О. М. Аналіз особливостей деформації правової свідомості у професійному середовищі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 25. С. 10-12.
5. Нестеренко О. М. Фактори, що визначають специфіку правового виховання в різних типах правових систем. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 1. С. 17-21.
6. Нестеренко О. М. Систематизація видів правового виховання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 3, Т. 1. С. 37-40.
7. Нестеренко О. М. Пріоритети правового виховання в умовах соціальної мобільності. *Visegrad Journal on Human Rights. Slovak Republic*, 2018. № 6 (vol. 2). С. 179-183.
8. Нестеренко О. М. Порівняльний аналіз вітчизняної та американської моделі правового виховання молоді. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства*

України майбутнього: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15-16 січ. 2016 р.). Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2016. С. 6-9.

9. Нестеренко О. М. Аналіз підходів до формування мети та розуміння сутності правового виховання. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17-18 черв. 2016 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2016. С. 10-12.

10. Нестеренко О. М. Особливості перевиховання як одного з видів правового виховання. *Громадянське суспільство в Україні: проблеми забезпечення правотворчої діяльності*: Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 31 бер. - 1 квіт. 2017 р.). Х.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2017. С. 12-15.

11. Нестеренко Е. Н. Эффективность правового воспитания. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 1-2 квіт. 2017). Дніпро: Дніпропетровський гуманітарний університет, 2017. С. 18-21.

12. Нестеренко О. М. Аналіз функцій правового виховання. *Становлення громадського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 5-6 трав. 2017 р.). У 2-х ч. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2017. Ч.1. С.15-17.

13. Нестеренко О. М. Аналіз поняття правової соціалізації. *Теорія і практика розвитку наукових знань*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28-29 груд. 2017 р.). Київ: МЦНД, 2017. С. 24-26.

14. Нестеренко О. М. Аналіз особливостей змісту, форм і засобів правового виховання в Японії. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 21-22 груд. 2018 р.). У 2-х ч. Запоріжжя: Істина, 2018. Ч.1. С. 19-21.

15. Нестеренко О. М. Особливості правового виховання в Європі. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 28 груд. 2018 р.). Одеса: Гельветика, 2018. С. 14-17.

АНОТАЦІЇ

Нестеренко О. М. Правове виховання у сучасному суспільстві: теоретико-компаративістське дослідження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01. – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2019.

Дисертаційне дослідження присвячено системному аналізу правового виховання в Україні і світі. Визначено сутність та сформульовано поняття правового виховання, охарактеризовано його цілі, функції, принципи, види. Особливу увагу приділено співвідношенню категорій «механізм правового виховання» і «механізм управління правовиховним процесом»; факторам, що визначають специфіку правового виховання у різних типах правових систем; європейському досвіду первинного і вторинного правового виховання; пріоритетах правового виховання в умовах перехідного суспільства та соціальної мобільності. Проаналізовано стан українського законодавства з питань правового виховання; встановлено особливості сучасного стану правосвідомості громадян України; визначено основні напрями удосконалення правового виховання в Україні.

Ключові слова: правове виховання, правосвідомість, правова культура, перевиховання, перехідне суспільство, соціальна мобільність, внутрішньо переміщені особи.

Нестеренко Е. Н. Правовое воспитание в современном обществе: теоретико-компаративистское исследование. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2019.

Диссертационное исследование посвящено системному анализу правового воспитания в Украине и мире. Определена сущность и сформулировано понятие правового воспитания, охарактеризованы его цели, функции, виды.

Акцентируется внимание на том, что процесс правового воспитания требует тщательной подготовки и всесторонней организации для обеспечения его действенности. В связи с этим особое внимание уделено исследованию категорий «механизм правового воспитания» и «механизм управления правовоспитательным процессом». Сформулированы их дефиниции, охарактеризованы их элементы, установлена специфика их объектов, субъектов, целей, содержания и принципов.

Охарактеризовано влияние правового менталитета, правовой традиции и политической идеологии на формирование правосознания и определение основ официальной политики правового воспитания в разных типах правовых систем. Установлено, что важным проявлением идеологического воздействия на сознание граждан является патриотическое воспитание. Исследованы особенности патриотического воспитания в Великобритании, США, Франции, ФРГ, Польше, Китае.

Изучен европейский опыт первичного и вторичного правового воспитания. Проанализированы нормативные акты, принятые

руководящими органами Совета Европы по вопросам правового воспитания и молодежной политики. На основе анализа Европейских пенитенциарных правил, Европейских правил в отношении несовершеннолетних правонарушителей, осужденных к наказанию и мерам уголовно-правового характера, Рекомендаций СЕ «Об обучении в тюрьмах» установлены особенности европейской практики перевоспитания лиц, осужденных к лишению свободы.

Раскрыты приоритеты правового воспитания в условиях переходного общества и социальной мобильности. Проанализировано состояние украинского законодательства по вопросам правового воспитания; установлены особенности современного состояния правосознания граждан Украины; определены основные направления усовершенствования правового воспитания в Украине.

Ключевые слова: правовое воспитание, правосознание, правовая культура, перевоспитание, переходное общество, социальная мобильность, внутренне перемещенные лица.

Nesterenko O. M. Legal education in modern society: theoretical and comparative study. – Qualifying scientific work as the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.01. – Theory and history of a state and law; the history of political and legal studies. – Kharkiv National University of Internal Affairs. - Kharkiv, 2019.

The dissertation is devoted to the systematic analysis of legal education in Ukraine and in the world. The essence and formulation of the concept of legal education are defined, their goals, functions, principles, types are described. particular attention is paid to the study of categories "mechanism of legal education" and "mechanism of management of the legal process"; factors that determine the specificity of legal education in different types of legal systems; European experience of primary and secondary legal education; the priorities of legal education in a transitional society and in conditions of social mobility. The state of Ukrainian legislation on legal education is analyzed; the peculiarities of the current state of legal awareness of citizens of Ukraine are established; the main directions of improvement of legal education in Ukraine are determined.

Keywords: legal education, legal awareness, legal culture, re-education, transition society, social mobility, internally displaced persons.

Підписано до друку 21.04.2019. Папір офсетний. Друк офсетний.

Формат 60×90/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач –

Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.